WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

QO‘QON ADABIY MUHITIGA FUZULIYNING TA’SIRI: TARIXIY-FILOLOGIK VA QIYOSIY TAHLIL

Norkuziyeva Mahliyoxon

Qo’qon davlat universiteti 1-kurs magistranti

mahliyokhanmiryunusova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada XVI asr mumtoz sharq adabiyoti namoyandasi Muhammad Fuzuliy ijodining Qo‘qon adabiy muhitiga ko‘rsatgan ta’siri tarixiy-filologik va qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida Fuzuliy g‘azallari hamda uning “Layli va Majnun” dostoni Qo‘qon adabiy maktabi vakillari — Nodira, Uvaysiy va Furqat ijodi bilan qiyosiy o‘rganiladi. Shuningdek, badiiy an’ana, tasavvufiy g‘oyalar, ishq falsafasi va poetik obrazlar tizimining izdoshliligi ilmiy asosda yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: Fuzuliy, Qo‘qon adabiy muhiti, mumtoz adabiyot, tasavvuf, ishq falsafasi, g‘azal, qiyosiy tahlil, poetika, an’ana va izdoshlik.

Аннотация. В данной статье анализируется влияние творчества выдающегося поэта восточной классической литературы Мухаммада Физули на кокандскую литературную среду. В ходе исследования проводится сравнительно-типологический анализ газелей и поэмы «Лейли и Меджнун» Физули с произведениями представителей кокандской литературной школы — Нодиры, Увайси и Фурката. Особое внимание уделяется преемственности художественных традиций, суфийских идей и философии любви.

Ключевые слова: Физули, кокандская литературная среда, классическая литература, суфизм, философия любви, газель, сравнительный анализ, поэтика, традиция.

Abstract. This article examines the influence of the great classical Eastern poet Muhammad Fuzuli on the literary environment of Kokand. The study provides a

comparative-typological analysis of Fuzuli's ghazals and his poem "Layli and Majnun" alongside the works of Kokand literary figures such as Nodira, Uvaysiy, and Furqat. The research highlights the continuity of poetic traditions, Sufi ideas, and the philosophy of love within the literary process.

Keywords: Fuzuli, Kokand literary environment, classical literature, Sufism, philosophy of love, ghazal, comparative analysis, poetics, tradition.

Kirish

Qo‘qon adabiy muhiti o‘zbek mumtoz adabiyotining muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, unda sharq adabiy an’analari izchil davom ettirilgan. Bu muhitning shakllanishida turkiy va forsiy adabiyot namoyandalarining, xususan, Fuzuliy ijodining ta’siri alohida ahamiyat kasb etadi.

Fuzuliy o‘zining chuqur lirizmi, ishq falsafasining yuksak talqini va tasavvufiy qarashlari bilan nafaqat o‘z davrida, balki keyingi asrlar adabiy jarayoniga ham kuchli ta’sir ko‘rsatgan. Qo‘qon adabiy muhitida shakllangan shoirlar ijodida Fuzuliy an’analari davom ettirilgani ilmiy jihatdan asoslashni talab etadi.

Asosiy qism va metodik tahlil

1. Fuzuliy poetikasining nazariy asoslari va uning badiiy tizimi.

Fuzuliy ijodida ishq konsepsiyasi markaziy o‘rinni egallaydi. Shoir uchun ishq nafaqat insoniy tuyg‘u, balki ilohiy haqiqatga eltuvchi yo‘ldir. Uning g‘azallarida majoziy va haqiqiy ishq uyg‘unlashib ketadi. Bu holat tasavvufiy tafakkurning badiiy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Fuzuliy poetikasida quyidagi jihatlar yetakchilik qiladi:

ramziy obrazlar tizimi (majburiy oshiq, bevafo yor, raqib);

ichki dramatizm;

so‘z san’atining yuksak darajadagi badiiyligi.

Mazkur xususiyatlar keyinchalik Qo‘qon adabiy muhitida faol rivojlanganini kuzatish mumkin.

2. Qo‘qon adabiy muhitida Fuzuliy an’analarining davomiyligi

Qo‘qon adabiy muhitining yirik vakillari Nodira va Uvaysiy ijodida Fuzuliy an’analari yaqqol namoyon bo‘ladi. Xususan, Nodiraning g‘azallarida ishqiy kechinmalar tasviri, hijron va visol motivlari Fuzuliy lirikasiga hamohangdir.

Uvaysiy she’riyatida esa tasavvufiy ruh va ichki kechinmalar chuqur ifodalangan bo‘lib, bu jihat Fuzuliy ijodi bilan mushtaraklikni ko‘rsatadi. Shoiralarning poetik tilida ham ramziy obrazlar va majoziy ifoda ustunlik qiladi.

3. “Layli va Majnun” an’anasi va Qo‘qon adabiyoti

Fuzuliyning “Layli va Majnun” dostoni Sharq adabiyotidagi eng mukammal ishqiy dostonlardan biri hisoblanadi. Ushbu asar Qo‘qon adabiy muhitida ishq mavzusining chuqur talqin qilinishiga zamin yaratgan.

Furqat ijodida ham ishq mavzusi ijtimoiy va shaxsiy kechinmalar bilan uyg‘un holda ifodalanadi. Bu esa Fuzuliy an’analarining yangi davrda yangicha talqin etilganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari va ilmiy umumlashmalar

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy natijalarga erishildi:

Fuzuliy ijodi Qo‘qon adabiy muhitining g‘oyaviy-estetik shakllanishida muhim omil bo‘lgan;

tasavvufiy g‘oyalar va ishq falsafasi Qo‘qon shoirlari ijodida izchil davom ettirilgan;

poetik obrazlar tizimi va badiiy vositalar o‘rtasida uzviylik mavjud;

adabiy vorisiylik jarayoni ijodiy transformatsiya asosida amalga oshgan.

Xulosa

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Fuzuliy ijodi Qo‘qon adabiy muhitiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan va bu ta’sir bir qator yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. G‘oyaviy ta’sir: ishq va tasavvuf falsafasining chuqur talqini. Poetik ta’sir: ramziy obrazlar va badiiy ifodaning mukammalligi. An’anaviylik va yangilik uyg‘unligi: Fuzuliy an’analari

Qo‘qon adabiyotida yangi mazmun bilan boyitilgan. Natijada Qo‘qon adabiy muhiti Sharq mumtoz adabiyotining uzviy davomi sifatida shakllangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Fuzuliy M. Tanlangan asarlar. – T.: G‘afur G‘ulom, 1982.

2.Nodira. Devon. – T.: Fan, 1968.

3.Uvaysiy. Tanlangan asarlar. – T.: Adabiyot, 1970.

4.Furqat. Tanlangan asarlar. – T.: Sharq, 1990.

5.Yo‘ldoshev Q. Adabiyotshunoslik asoslari. – T.: 1996.

6.Valixo‘jayev B. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – T.: 2002.